

Essay

Hvordan bygger man et samfund på tillid?

Af Sasja Emilie Mathiasen Stopa, postdoc
Faculty of Arts, Aarhus Universitet

Magtudredningen 2.0

”Vi har bygget et samfund på tillid. Med pligter. Og rettigheder. I den rækkefølge.” Sådan sagde Mette Frederiksen i sin tale ved Folketingets åbning i 2019. Den netop tiltrådte statsminister pegede på den danske tillidskultur som en af de væsentligste forudsætninger for velfærdssamfundet, hvor pligten til at yde går forud for retten til at nyde. Frederiksens udtalelse bakkedes op af forskning, der viser, at Danmark er karakteriseret ved bemærkelsesværdigt høje niveauer af både social og institutionel tillid, og at netop denne tillidskultur er en af de afgørende styrker ved det danske demokrati (Frederiksen & Toubøl 2019; Rothstein 2013; Svendsen & Svendsen 2016). Kulturelle forestillinger om legitim autoritet, om det gode samfundsfællesskab og om demokratisk medborgerskab, som danskerne får ind med modermælken, er væsentlige byggeklodser i opbygningen af det tillidsbaserede samfund. Hvis vi vil værne om dette samfund, er det væsentligt at forstå, hvordan disse bagvedliggende forestillinger har udviklet sig historisk, og hvordan de bliver formidlet og forhandlet i dag.

Tillid næres i kulturelle fællesskaber

Tillid og modbegrebet mistillid angår menneskets forhold til sin sociale omverden og er beslægtet med andre relationelle begreber som kærlighed, anerkendelse, had og skam (Frevert 2013; Hardin 2006). Tillid kan defineres som en medfødt tilbøjelighed, der vedrører menneskets evne til at relatere til andre og kommer til udtryk i handling og som en følelse forbundet med primærfølelsen glæde, som er nært knyttet til hormonet oxytocin (Petersen, Roepstorff & Serritzlew 2009). Denne medfødte tillidsevne får sin særlige prægning inden for specifikke kulturer, eftersom kulturbårne sociale forestillinger både kan hæmme og fremme tilliden.

I det tidligere DDR herskede en angiver- og kontrollkultur, der fostrede mistillid, mens vi i Danmark tilsyneladende er lykkedes med at skabe en kultur, der foster tillid. Danskerne udmærker sig internationalt ved at have høj tillid til hinanden og til de bærende samfundsinstitutioner som for eksempel sundhedsvæsen, folkeskole og SKAT. Vi er enige om at betale vores skat med glæde, ikke mindst fordi vi har tillid til, at vores nabo gør ligeså. Indenfor rimelighedens grænser, for vi er også enige om, hvornår det er i orden at snyde. Den danske tillidskultur skaber forudsætningerne for et velfungerende demokrati og en stærk økonomi, blandt andet fordi tillid, som

sociologen Niklas Luhmann har vist, reducerer den moderne verdens kompleksitet (Luhmann 1968). På baggrund af den positive samfundsmæssige betydning defineres tillid ofte som social kapital i forlængelse af Pierre Bourdieus kapitalbegreb (Fukuyama 1995; Putnam 1993). Denne kapital gør det muligt at begrænse bureaukrati og korrupsion og danner grobund for et velfærdssamfund, der ikke kun baserer sig på kold beregning og nyttetænkning, men på tillid til, at vi er fælles om at yde.

Når vi viser tillid til en person, for eksempel læreren og bankassistenten, eller til en institution som folkeskolen eller PostNord, gør vi det ikke primært på baggrund af personlig erfaring, men fordi samfundets kulturelle forestillinger tilskynder os til det. Tillid er dog en risikabel affære. Som en af sociologiens fædre, Georg Simmel, påpegede, indebærer tillid et trosspring ud i det uvisse, hvor man risikerer at måtte se sin tillid misbrugt (Simmel 1992 [1908]). Netop den udleverethed, der karakteriserer tillidsforholdet, understreger teologen K.E. Løgstrup med udsagnet om, at den enkelte i ethvert møde med det andet menneske holder noget af dets liv i sin hånd. Tilliden overmander os og sætter sig igennem spontant, bag om ryggen på enhver konsekvensberegning, og understreger ifølge Løgstrup vores sårbarhed og forpligtelse til at tage vare på hinanden (Løgstrup 2008 [1956]); Løgstrup 2013 [1968]).

Tilliden er altså ikke udelukkende erfaringsbaseret og kan ligefrem overleve i situationer, hvor den umiddelbare erfaring burde tilskynde til mistillid. Eksempelvis afslører undersøgelser af den politiske tillid i Danmark i kriseårene 2019-22, at vælgernes tillid til politikerne på trods af coronapandemi og minkkrise har bevaret sin flyvehøjde (Stubager 2024). Og godt for det. Tillidskulturen gavner nemlig ikke kun til hverdag, men også – og måske især – i krisesituationer. Den gensidige tillid mellem befolkning, regering og sundhedsmyndigheder gjorde det således muligt at håndtere pandemien gennem påbud og anbefalinger, og uden at militæret som i Frankrig måtte i gaderne for at håndhæve et udgangsforbud.

Tillidskulturens historiske rødder

Men hvordan er det lykkedes at skabe den tillidskultur, der viste sit værd under pandemien? Folketingets daværende aldersformand Bertel Haarder forsøgte sig i en

tale ved Folketingets åbning i 2021 med en forklaring: "Vi klarede os godt igennem pandemien, ikke mindst takket være borgernes grundlæggende tillid til myndighederne, som har fået os til at lade os teste og vaccinere. Den tillidskultur er enestående og dybt rodfæstet i den danske forenings- og oplysningskultur." Ifølge Haarder drager tillidskulturen sin næring fra forenings- og højskoledanmark, der er gødet med grundtvigianismens forestillinger om folkefællesskabet. Frederiksen ville sandsynligvis i stedet understrege arbejderbevægelsen og Socialdemokratiets betydning for etableringen af det tillidsbaserede velfærdssamfund.

Dermed peger de begge tilbage på den folkelige organisationskultur, der udviklede sig i overgangsperioden fra enevælde til liberalt demokrati efter Grundlovens indførelse i 1849, da arbejderne samledes om at kæmpe for deres rettigheder, og bønderne organiserede sig i andels- og brugsforeninger. Perioden er afgørende for at forstå udviklingen af den moderne demokratiske tillidskultur, der opstod af asken fra enevældens hierarkiske stændersamfund, og som stadig i det 21. århundrede fungerer som det danske demokratis hovedpulsåre.

I løbet af 1800-tallet gennemgik det danske samfund en dramatisk udvikling fra at være et mægtigt enevældigt kongedømme til at blive en indskrænket nationalstat og et liberalt demokrati præget af spirende industrialisering og urbanisering. Fra slutningen af 1700-tallet blev enevældens hierarkiske orden udfordret af oplysningstidens ideer om individets frihed og rettigheder, der gik hånd i hånd med en indsats for uddannelse af den jævne befolkning. De nye ideer fik politisk gang på jord med den franske revolution i 1789, hvis folkelige krav om øget politisk indflydelse efterhånden blev omplantet til resten af Europa.

Præsten, politiker og meningsdanneren N.F.S. Grundtvig (1783-1872) påvirkede som få andre omorganiseringen af det danske samfund (Korsgaard 2013). Han var dybt præget af den lutherske teologi, hvis forestillinger inspirerede hans kritik af folkestyret, men også hans arbejde for folkeoplysning og hans nyfortolkning af folkefællesskabet. Den grundtvigianske bevægelse gjorde Grundtvigs indflydelse gældende blandt andet gennem højskolerne og andelsbevægelsen, og dermed

påvirkede hans lutherske forestillingsverden samfundsudviklingen langt ind i det 20. århundrede.

Grundtvig var dog langt fra ene om at formidle luthersk tankegods. Fra og med reformationen i 1536 udviklede Danmark sig til en monokonfessionel luthersk stat med dåb i den evangelisk-lutherske kirke som adgangsgivende betingelse (Ingesman 2019). Magten blev centreret omkring kongen som overhoved for både stat og kirke, og indflydelsen fra den lutherske teologi gjorde sig gældende på alle niveauer af samfundet (Holm & Koefoed 2018). Præster fungerede som embedsmænd i staten, teologer rådgav kongen om lovgivning, og børn lærte at læse med hjælp fra Luthers *Lille katekismus*, der samtidig gjorde dem klog på det forhold til Gud, som kunne sikre dem lykke i deres korte liv på jorden og frelse i det evige liv (Stopa 2021). I århundrederne efter reformationen blev danskere opdraget til at forstå deres omverden ved hjælp af sociale forestillinger fra den lutherske teologi, der på den ene side betonedede nødvendigheden af lydlig tillid til autoriteter, med Gud og kongen øverst, og på den anden side understregede individets evne til selv at forvalte sit forhold til Gud (Stopa 2020). Netop disse forestillinger var udslagsgivende for Grundtvigs forsvar for enevælden og hans indsats for folkeoplysning og religionsfrihed.

Fra enevældig til demokratisk tillidskultur

I løbet af 1830'erne og 40'erne tiltog presset for en fri forfatning i Danmark i kølvandet på julirevolutionen i Paris i 1830 og den efterfølgende bølge af europæiske revolutioner. Som mange i sin samtid frygtede Grundtvig en voldelig revolution og tvivlede på bøndernes evne til at påtage sig det ansvar, som et folkestyre indebar. Derudover hævdede han, at en afskaffelse af enevælden ville udfordre samfundets sammenhængskraft, der baserede sig på det gensidigt forpligtende tillidsforhold mellem kongen, der drog faderlig omsorg, og folket, der som børn elskede og adlød deres konge. Grundtvig beskrev Danmark som et firkløver bestående af konge, folk, modersmål og fædreland, der blev klinet sammen af tillid: "Her har *Konge* og *Folk* ei Andet at strides om end Rangen i Gavmildhed, men Alt at kappes om, for at vise Verden, hvem der bedst kan ære og bruge den uskatterlige Gave, klarest

retfærdiggjøre den gjensidige, *udenfor Danmark mageløse, Faderlige saavelsom Barnlige, Tillid!*" (Grundtvig 1836).

Grundtvigs udsagn er rodfæstet i den lutherske autoritetsforståelse, der dannede grundlag for enevældens hierarkiske tillidskultur. Individets forhold til autoriteter såsom forældre, herremænd, præster og konger blev opfattet som et tillidsforhold, der afspejlede forholdet til Gud og lignede det kærlige forhold mellem forældre og barn. Som Guds stedfortræder på jord skulle kongen optræde som en kærlig, men bestemt far for sit folk, der til gengæld skulle adlyde ham som tillidsfulde børn.

Den gradvise demokratisering, som fortsatte på trods af Grundtvigs indvendinger, indebar et opgør med denne autoritære tillidskultur, der blandt andet baserede sig på nye sociale forestillinger om den troværdige borger og om folket som et tillidsfællesskab.

Den troværdige borger

Grundtvig beskrev overgangen til folkestyre som en folkelig modningsproces og manede til tålmodighed, "thi ligesaa lidt som *Rom* blev bygt paa een Dag, ligesaa lidt kan et heelt Folk, selv om det fødtes paa een Dag, blive voxent med det samme" (Grundtvig 1849). Centralt for folkets modning var uddannelse, især viden om Danmarks historie, den nordiske mytologi og modersmålet. Derfor arbejdede Grundtvig og andre på at etablere "en Dansk Høi-Skole, hvor *Fædernelands-Kiærlighed* skal aande og *Moders-Maalet* blomstre" (Grundtvig 1836).

Grundtvig og grundtvigianismens indsats for at oplyse bønderne udgjorde en vigtig forudsætning for samfundets fredelige forvandling fra autoritært enevælde beboet af lydige børn til liberalt folkestyre befolket af myndige og veluddannede individer. Bag udviklingen lå en luthersk forestilling om, at det enkelte menneske er i stand til selv at varetage sit forhold til Gud uafhængigt af præster og paver og indgår i fællesskabet på lige fod med andre som del af et almindeligt præstedømme. Derfor må enhver uddannes til at kunne forstå Biblen og den kristne tro. Denne autorisering og ligestilling

af individet indebar, at både drenge og piger skulle lære at læse og principielt havde frihed til at nægte at adlyde autoriteter, hvis det gik ud over deres forhold til Gud.

Allerede 1700-tallets pietisme, som Grundtvig kendte fra sit barndomshjem, understregede nødvendigheden af uddannelse. Det blev yderligere betonet af oplysningstænkningen, fyndigt sammenfattet med Kants berømte definition af oplysning som menneskets udtræden af dets selvforskyldte umyndiggørelse. Det enkelte menneskes ansvar for eget gudsforhold skabte et rum for kritisk refleksion, der blev næret gennem uddannelse og i sidste ende førte til et krav om politisk indflydelse og frihedsrettigheder som for eksempel ytrings-, forsamlings- og religionsfrihed, der også i dag danner rygraden i det danske demokrati.

Folket som tillidsfællesskab

Demokratiseringen forudsatte dog ikke kun fremkomsten af det myndige individ, men også af et folk, der som ansvarlig instans fostrede og håndterede magten. Grundtvig spillede en afgørende rolle i forhold til at definere danskerne som folk og dermed skabe grobund for den sammenhængskraft, der er central for ethvert velfungerende demokrati (Bøggild 2024). Med baggrund i en luthersk betoning af troens og samvittighedens frihed fastholdt Grundtvig, at kristendommen ikke kunne gøres til kendemærke på folket, fordi religion ikke bør påtvinges nogen. Han udsondrede den universelle kristendom fra det konkrete danske folk, der var kendetegnet ved den nordiske historie og modersmålet, og som således var væsensforskellig fra arvefjenden Tyskland: "Til et *Folk* de alle høre, Som sig *regne selv* dertil, Har for *Modersmaalet* Øre, Har for *Fædrelandet* Ild" (Grundtvig 1848). Samtidig var Grundtvigs beskrivelse af folket præget af hans forståelse af den kristne menighed som et "troende Menneske-Samfund" (Grundtvig 1831) kendetegnet ved tillid til Gud og til fællesskabet og bundet sammen af ånd, og han fortolkede folkefællesskabet som et åndsåret tillidsfællesskab (Stopa 2022).

Den sociale tillid næres i de folkelige fællesskaber

Grundtvigs luthersk prægede forståelse af det danske folk som et tillidsbaseret fællesskab og af det oplyste menneske som myndig autoritet kom til at forme danskernes syn på deres medborgere, samfundsinstitutioner og statslige autoriteter og gav næring til en demokratisk tillidskultur, der kunne afløse enevældens autoritære styreform. I anden halvdel af 1800-tallet fandt denne formgivning sted som resultat af den grundtvigianske bevægelses indsats for at sikre folkets dannelse og indflydelse gennem oprettelsen af forsamlingshuse, højskoler, fri- og efterskoler og gennem andelsbevægelsen og dens brugsforeninger, samlet i Fællesforeningen for Danmarks brugsforeninger (FDB). Grundtvigianerne var sammen med en række andre folkelige bevægelser, herunder arbejder- og kvindebevægelsen, med til at nedbryde stændersamfundets hierarkiske tillidskultur og etablere en demokratisk fællesskabskultur baseret på tillid til nye former for autoriteter, såsom læreren, brugsuddeleren eller den lokale mejerist.

FDB's medlemsblad, *Brugsforenings-Bladet*, der i dag hedder *Samvirke*, giver et unikt indblik i tillidens centrale betydning for andels- og brugsforeningerne. I 1936 konkluderede H. Jansen fra Korsør således i bladet: "I Tillid og Samarbejde er vore Brugsforeninger bygget op af tidligere Slægtled, og i Tillid og Samarbejde skal arbejdet føres videre, og selvom det i vor splittede Tid kan se sort ud enkelte Steder, vil Folkets sunde Sans sejre" (Jansen 1936). I Brugsen handlede man ikke kun på grund af varernes kvalitet, men fordi man som ansvarligt medlem af fællesskabet var medbygger på et tillidsbaseret samfund. En artikel fra året efter understreger, hvordan andelsbevægelsens brugsforeninger er kittet sammen af tillid til de andre medlemmer og til autoritetspersoner såsom brugsuddeleren: "De har bygget Foreningerne op fra den første, økonomisk svage Begyndelse med det eneste virkelig holdbare Middel, nemlig gensidig Tillid. Tillid mellem Medlemmerne indbyrdes og mellem Medlemmer og 'Manden bag Disken'" (L.F. 1937).

Tillid kendetegnede således fortsat det danske samfund i mellemkrigstiden, dog ikke tilliden mellem konge og folk, men tilliden i de folkelige fællesskaber, der gødede jorden for et velfungerende samfund. Den gensidige tillid i brugsforeningen

kendetegnede det mikrokosmos, der blev udgjort af FDB's kundekreds, og som spejlede det nationale kosmos.

Tillid som folkestyrets grobund

Da den tyske besættelse var på sit højeste, bekræftede Løgstrup opfattelsen af tillid som afgørende for folkefællesskabet. Det gjorde han i *Folkeliv og Udenrigspolitik* fra 1943 som led i sin skarpe kritik af samarbejdspolitikken, der "æder bort af den Tillid, som Landsmænd maa have til hinanden, om de skal leve et Liv sammen som Folk" (Løgstrup 1943). Hvis regeringen havde afvist at samarbejde med besættelsesmagten, "vilde netop den Tillid være vokset frem, som er Folkelivets og Folkestyrets Grobund". Løgstrup er altså enig med Grundtvig i at betragte tillid som kendetegnende for det danske folk. Hos Løgstrup er vægten dog ikke længere på den institutionelle tillid mellem konge og folk, men på den sociale tillid, der skaber forudsætningerne for et velfungerende demokrati.

Jeg har antydnet, hvordan både den autoritære og den demokratiske tillidskultur blev påvirket af lutherske forestillinger om legitim autoritet, det myndige individ og et ligestillet fællesskab. I løbet af det 20. og 21. århundrede har nye, sekulære forestillinger selvsagt udviklet sig. Men vi mangler endnu at udforske denne proces og indkredse de forestillinger, som børn i dag bliver opdraget til at forstå deres sociale omverden ved hjælp af, og som er til stadig forhandling. Demokratisk medborgerskab er én af dem. Ligestilling kunne være en anden. Samtidig findes der tilsyneladende stadig levn fra enevældens tillidsbaserede forældreskab i danskernes forhold til staten og dens ledere som over-forældre. Stauning blev kaldt landsfader, Frederiksen har magt og myndighed til at være "Mette-mor", mens Liberal Alliances unge formand endnu må nøjes med den ironiserende titel "Daddy Vanopslagh".

Kun ved at forstå de sociale forestillinger, der danner grundlag for den danske tillidskultur, kan vi imødegå øget mistillid til regeringen og til bærende samfundsinstitutioner som sundhedssystemet og folkeskolen og dermed understøtte demokratiet ved fortsat at bygge vores samfund på tillid.

Litteratur

- Bøggild, T. 2024. "Demokratisk legitimitet og samhørighed blandt borgerne". Magtudredningen 2.0.
- Frederiksen, M. & J. Toubøl. 2019. "Polariseringen af danskernes tillid til hinanden." I: M. Frederiksen (red.), Usikker modernitet. Danskernes værdier fra 1981 til 2017, 393-427. København: Hans Reitzels Forlag.
- Frevert, U. 2013. Vertrauensfragen: Eine Obsession der Moderne. München: C. H. Beck.
- Fukuyama, F. 1995. Trust: The Social virtues and the creation of prosperity. New York, NY: Free Press.
- Grundtvig, N.F.S. 1831. "Skal den Lutherske Reformation virkelig fortsættes?" Maanedsskrift for Christendom og Historie. www.grundtvigsværker.dk.
- Grundtvig, N.F.S. 1836. Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet. København: Den Wahlske Boghandel. www.grundtvigsværker.dk.
- Grundtvig, N.F.S. 1848. "Folkeligheden." Danskeren bd. 1, nr. 24, www.grundtvigsværker.dk.
- Grundtvig, N.F.S. 1849. "Overgangs-Tiden i Danmark II." Danskeren bd. 2, nr. 6, www.grundtvigsværker.dk.
- Hardin, R. 2006. Trust. Key concepts in the social sciences. Cambridge, UK: Polity Press.
- Ingesman, P. 2019. "King, church and religion: The ecclesiology of King Christian III of Denmark and Norway." I: S. Angel, H. Elstad & E. A. Oftestad (red.), Were we ever protestants? Essays in honour of Tarald Rasmussen. Arbeiten zur Kirchengeschichte Bd. 140, 73-90. Berlin: De Gruyter.
- Holm, B.K. & N. Koefoed (red.). 2018. Lutheran Theology and the Formation of Society: The Danish Kingdom as Example. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Jansen, H. 1936. "Vore læsere har ordet." Brugsforenings-Bladet 9. årg., nr. 17. www.classic.samvirke.dk.
- Korsgaard, Ove. 2013. "Grundtvigs bidrag til opbygning af en ny symbolsk orden." Ove Korsgaard og Michael Schelde (red.). Samfundsbyggeren. Artikler om Grundtvigs samfundstænkning, 89-105. København: Forlaget Anis 2013.

- L.F. 1937. "Manden bag disken." Brugsforenings-Bladet 10. årg., nr. 8, www.classic.samvirke.dk.
- Luhmann, N. 1968. *Vertrauen. Ein Mechanismus der Reduktion sozialer Komplexität*. Stuttgart: Ferdinand Enke.
- Løgstrup, K.E. 1943. *Folkeliv og Udenrigspolitik*. København: Tidehvervs Forlag (Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck).
- Løgstrup, K. E. 2008 [1956]. *Den etiske fordring*. København: Gyldendal.
- Løgstrup, K. E. 2013 [1968]. *Opgør med Kierkegaard*. Aarhus: Klim.
- Petersen, M. B., P., A. Roepstorff & S. Serritzlew. 2009. "Social Capital in the Brain?" I: G. T. Svendsen & G. L. H. Svendsen (red.), *Handbook of Social Capital: The Troika of Sociology, Political Science and Economics*, 75–92. Cheltenham: Edward Elgar.
- Putnam, R. D. 1993. "What makes democracy work?" *National Civic Review*, 82(2), 101–107.
- Rothstein, B. 2013. "Corruption and social trust: Why the fish rots from the head down," *Social Research* 80(4), 1009–1032.
- Simmel, G. (1992 [1908]). *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Stopa, S.E.M. 2022. "Den tillidsvækkende Grundtvig: Kærlig tillid som danskernes arvelige kendetegn." I: Lone Kølle Martinsen (red.), *Den store mand: Nye fortællinger om Grundtvig*, 236–253. København: Gads Forlag.
- Stopa, S.E.M. 2021. "A communion of saints? Reincorporating sinners into the created order of 18th century Denmark through catechetical practice." *Pietismus und Neuzeit. Jahrbuch zur Geschichte des neueren Protestantismus*, 84–116. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Stopa, S.E.M. 2020. "Trusting in God and His Earthly Masks. Exploring the Lutheran Roots of Scandinavian High-Trust Culture." *Journal of Historical Sociology* 33(4): 456–472.
- Stubager, R. 2024. "Borgernes politiske tillid: Hvad er det, hvor kommer den fra – og hvor meget er der brug for?" *Magtudredningen* 2.0.
- Svendsen, G. T., Gunnar, L., & Svendsen, H. (2016). *Trust, social capital and the Scandinavian welfare state: Explaining the flight of the bumblebee*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing

Magtudredningen 2.0: Essay-serien

En central del af Magtudredningen 2.0 er en bred inddragelse af forskere, hvis forskning kredser om et eller flere af magtudredningens temaer. Som led i projektet blev der i foråret 2024 afholdt 15 forskerworkshops, hvor oplægsholdere efterfølgende blev inviteret til at omarbejde deres oplæg til et essay. Essay-serien er forfatternes perspektiver på centrale tematikker for en dansk magtudredning og har forfatterne som afsender.

Dette essays er en del af tema 9 i Magtudredningen 2.0's forskningsplan: "I hvilken grad opfatter borgerne det danske demokrati i det 21. Århundrede som legitimt – og i hvilken grad er opfattelserne præget af mistillid, afmagt og polarisering?"

Borgernes tillid til politikerne, til hinanden og til institutioner er en vigtig ressource for det danske demokrati. Dette tema fokuserer på, hvordan borgerne opfatter 'demokrati', de udfordringer, de ser for det danske demokrati, og dets kapacitet til at takle samfundsudfordringer og kriser. Der vil blive fokuseret på både hele befolkningen og på enkelte grupper (eksempelvis baseret på uddannelse og andre ulighedsmarkører) og deres syn på politiske institutioner (især nationale institutioner men også eksempelvis EU), deres syn på medborgere og de følelser, der kan være forbundet med disse opfattelser, såsom polarisering, marginalisering, afmagt, tillid og mistillid. Det vil også blive undersøgt, hvad der skaber disse opfattelser, og om de bygger på velinformeret information.